

Personal Correlates of Creativity of Teenagers

Особистісні кореляти креативності у підлітковому віці

Iryna Rudzevych
Ph.D. in Psychology,
Assistant Professor

Ірина Рудзевич
кандидат психологічних наук,
доцент

E-mail: Rudzevich_1@i.ua
orcid.org/0000-0001-8694-7390
Researcher ID: G-2049-2019

*Kamianets-Podilskiy National
Ivan Ohienko University,
Kamianets-Podilskiy, Ukraine
61, Ohienka street,
Kamianets-Podilskiy,
Khmelnytskyi region, 32300*

*Кам'янець-Подільський
національний університет
імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський,
Україна
вул. Огієнка, 61,
м. Кам'янець-Подільський,
Хмельницька обл., 32300*

Alla Yatsiuryk
Ph.D. in Psychology,
Assistant Professor

Алла Яцюрік
кандидат психологічних наук,
доцент

E-mail: yatsiuryk.a@gmail.com
orcid.org/0000-0003-3933-8503
Researcher ID: F-3174-2019

*International University of
Economics and Humanities
named after Academician Stepan
Demianchuk, Rivne, Ukraine
4, Stepana Demianchuka str.,
Rivne, Ukraine, 33000*

*Міжнародний економіко-
гуманітарний університет
імені академіка Степана
Дем'янчука, м. Рівне, Україна
вул. Степана Дем'янчука, 4,
м. Рівне, Україна, 33000*

Original manuscript received March 02, 2019

Revised manuscript accepted March 30, 2019

The author's contribution: I. Rudzevych – 50%, A. Yatsiuryk – 50%.
Авторський внесок: І. Рудзевич – 50%, А. Яцюрик – 50%.

ABSTRACT

The article deals with the concept of «creativity» in scientific conceptions and theories. The content of approaches according to the definition of the essence of creativity was outlined. The psychological mechanisms related to the activity of teenagers with poetry were singled out.

Based on the results of our research, in this article the personal correlates of creativity of teenagers were singled out. The first group of correlates includes: integrity, synthetism, freshness, independence of perception, orientation in solving a problem or a task; high sensitivity to sub-sensory stimuli, the ability to perceive inaccuracies, deviations, unusualness and uniqueness of the characteristics of the object; the ability to notice the main things, see what was not even potentially discovered; the ability to be exempted from a fixed setting in the process of perception.

The second group of correlates contains: erudition due to the orientation of interests, and a high level of «forgetfulness» according to «ordinary» perception of live facts; the ability to easily capture the main things and quickly forget the secondary ones, the ability to create associations, a remarkable memorization of multi-valued ideas, subtexts; special emotions of the person, brightness and vividness of his/her imagination, unusual perception of objects, a high degree of fantasy and imagery (if the person is elder there is a shift of figurative creativity in abstract, scientific areas); speed, flexibility, originality of thinking, its divergence; intuition, fiction, foresight; fantasy, skepticism, criticality, a high degree of thinking activity (for the realization of creativity we need intellectual initiative, but creativity itself is not absolutely necessary for carrying out intellectual activity with simple objects); a high emotional excitement, joy, passion, presence of different emotions, desire for dominance, risk, attraction to independence, violation of order, removal of feelings of fear, frustration.

The third group of correlates includes personal characteristics of creativity: deviation from patterns in behavior, originality, initiative, persistence, dedication, extraordinary vigor, ingenuity, directness of judgments, honesty, spontaneity, agility, independence, liability, inner maturity, criticality, skepticism,

courage, confidence in uncertainty and chaos, the ability to allegory, metaphorical, ambiguity, emphasizing the significance of oneself, high self-esteem, pride; motivational peculiarities of creativity: the desire to participate in the process of creativity, to get acquainted with the facts and new information, to provide discoveries, to the establishment of regularities, to generalizations, to spiritual growth, to cooperation, to self-expression and self-affirmation, the enthusiasm for the content of cognitive activity, the ability to analyze and synthesize, the desire to remain alone sometimes, "to deepen on one's own thoughts, the desire to develop aesthetic feelings.

Key words: *creativity, personal correlates of creativity, integrity, synthesis, freshness, independence of perception, erudition, speed, flexibility, originality of thinking, its divergence; intuition, fiction, foresight; fantasy, skepticism, criticality.*

Вступ

Сучасна ситуація життєдіяльності людини є такою, що змушує її швидко змінюватися, самовдосконалюватися для адаптації в оновленому, демократичному суспільстві. Креативність дає змогу людині самоактуалізуватися та не боятися нового, швидко адаптуватися до змінних умов і вимог оточуючого світу. Здатність до успішного виконання творчої діяльності створює найпозитивніші передумови для розвитку особистості загалом, сприяє її саморозкриттю, самореалізації, самодостатності, толерантності й гармонійності. Тому зовсім не випадково в психологічних дослідженнях важливе місце займають розробки, спрямовані на розвиток креативних рис особистості, що дозволяють індивідам самореалізовуватися та самовдосконалюватися в епоху трансформації суспільства, бути суб'єктами, здатними самостійно і творчо мислити, знаходити нестандартні й оригінальні шляхи розв'язання проблем тощо.

Якщо креативність розглядається як перетворення і розширення концептуальних просторів мислення та діяльності суб'єкта (за термінологією Г. П. Щедровицького – «простору мислєдіяльності») (Щедровицький, 1974), то творчість сприймається як виникнення нових можливостей для культури.

Хоча у визначеннях і творчості, і креативності включена оцінка дещо інноваційного, тобто вже створеного, та того, що ще має бути винайдене, але у творчості, передусім, ураховується оцінка з боку іншого, а в плані аналізу креативності – щонайменше, самооцінка особистості. Проте в психологічних концепціях під час розгляду креативності індивіда часто нівелюється суб'єктивна оцінка нового результату, хоча, при цьому, увага особистості фокусується саме на процесі виникнення нового.

Якщо для творчої діяльності винятково важливими є процеси перетворення чогось нового, нестандартного, унікального в певну форму закінченого, готового для трансляції, еталонного, канонізованого, то з метою визнання якогось паттерну креативним він повинен бути зафіксований у культурі, знайти своє втілення в текстах культури, адже лише у такий спосіб він може стати реальністю для культури. Отже, незважаючи на схожість вищерозглянутих феноменів, вони вміщують суттєві відмінності, що дає підстави досить чітко розмежовувати ці поняття. Тому проблема, яка окреслюється в нашій статті, є вельми актуальною

Мета статті – проаналізувати поняття «творчість» і «креативність» із психологічної точки зору та, з огляду на особливості діяльності підлітків із поетичними творами, виокремити психологічні механізми такої діяльності.

Завдання статті

1. Проаналізувати поняття «творчість» у наукових концепціях і теоріях.
2. Окреслити зміст підходів щодо визначення сутності творчості.
3. Виокремити психологічні механізми, що стосуються діяльності підлітків із поетичними творами.
4. Виокремити та схарактеризувати особистісні кореляти креативності у підлітковому віці.

Методи дослідження

У роботі використовувалися такі *методи*: теоретичний аналіз, узагальнення та систематизація робіт вітчизняних і зарубіжних авторів із проблеми розвитку креативності особистості.

Результати та дискусії

На думку Л. Г. Жабицької (Жабицька, 1971), поняття «творчість» є більш загальним, адже воно вміщує в себе, у тому числі, й креативність. Творчість відображає, крім суб'єктивних моментів, ще й процес узгодження новизни, інновації породжуваної суб'єктом діяльності з існуючим (так званим стереотипним) соціокультурним контекстом.

Безперечно, наукові тлумачення, у яких творчість розглядається як процес, що передбачає створення нових можливостей для науки, техніки, культури тощо, мають свій сенс із філософської, наукової, соціально-економічної й інших точок зору. Але стосовно психологічного визначення творчості ми орієнтуватимемося на думку В. О. Моляко (Моляко, 2007), який розглядає творчість як процес, що переживається як дещо нове суб'єктивно. Якщо ж із філософської, соціально-економічної, з точки зору точних наук має сенс, зазначає вчений, «вважати творчістю тільки те, що пов'язане зі створенням ніколи раніше не бувшого нового продукту», то з позицій психології «важливо саме те, що мова може йти про створення чогось нового для даного суб'єкта, про суб'єктивну новизну... В цьому розумінні ми можемо говорити про творчість людини, яка виявляється в її ігровій, навчальній, трудовій діяльностях».

К. Роджерс (Роджерс, 1990) також розуміє під творчим процесом створення (за допомогою певної дії) нового продукту. Суб'єкт орієнтується, з одного боку, на унікальність індивіда, а з іншого – на зумовлене оточуючим простором, подіями, людьми й обставинами суспільне життя. Загалом, зарубіжні вчені виокремлюють дві групи підходів до визначення сутності творчості: підходи, зорієнтовані на

пошук нових для людини джерел, смислів тощо; підходи, зорієнтовані на процес творчої діяльності.

До першої групи можемо віднести:

1. *Психоаналітичний підхід*. Прихильники цього підходу стверджують, що творчість є результатом внутрішньоособистісних конфліктів. Творчий процес за своєю суттю являє собою екстерналізацію продуктів уяви за допомогою взаємодії як «примітивних», так і більш «досконалих» типів мислення. У межах цього підходу слід виокремити психоаналітичну теорію Л. С. Кубі (Кубі, 1958). Учений вважає, що творчість складається з фази натхнення і фази доопрацювання; вчений припускає, що для творчості характерна тимчасова відмова від логічного, раціонального мислення. Лише у другій фазі має місце «сувора логічна оцінка ідей». Також Л. С. Кубі (Кубі, 1958) вважає сферу «передсвідомого» основним джерелом творчої думки. При цьому вчений заперечує тим психоаналітикам, які вірили, що невроз є суттєвим елементом творчості; отже, науковець емпіричним шляхом доводить, що страх, почуття провини й інші невротичні прояви особистості суттєво гальмують творчість.

2. *Гуманістичний підхід*. Його представники вважають, що творчість виникає, коли в індивіда відсутні внутрішньоособистісні конфлікти. Тобто, творчий процес виявляється реалізацією природного творчого потенціалу, але лише за умови усунення людиною власне внутрішніх бар'єрів і зовнішніх перешкод.

Як показують дослідження вчених, що належать до гуманістичної психології (А. Маслоу, 1994; Р. Мей, 1975; К. Роджерс, 1990), потреба в самовираженні є базовою потребою людини.

3. *Психометричний підхід*, представники якого допускають, що природний творчий потенціал індивіда визначений генетично і може вимірюватися стандартними тестами. Творчий процес являє собою взаємодію двох протилежних типів мислення: дивергентного і конвергентно-

го. У межах цього підходу найвідомішою є теорія Дж. Гілфорда (Гілфорд, 1967).

До другої групи підходів ми відносимо: перцептивний підхід, асоціативний підхід, гештальт-підхід, покроковий підхід, інтегрований підхід, змішаний підхід тощо.

Із так званих «*перцептивних теорій*», що належать до цього підходу, можна виокремити теорію Г. Роуз (Роуз, 1992), яка вважає, що мотивація до творчості виникає з огляду на потребу людини приймати участь у спілкуванні із зовнішнім світом. Творчість є результатом «перцептивної відкритості», яка дає змогу сприймати об'єкт із різних сторін, у різних його світобаченнях і перспективах. Останнє дає підстави Г. Роуз (Роуз, 1992) говорити про креативність особистості. У пізніших дослідженнях, у яких безпосередньо вивчалися креативні процеси особистості (Баррон, 1969; Меднік, 1969), креативність залишається однією зі складових частин інтелектуальної обдарованості.

Представники *асоціативного підходу* вважають, що творчість людини є результатом її здатності знаходити віддалені асоціації в процесі пошуку розв'язання проблеми. За теорією С. Медніка (Меднік, 1969), чим більшою мірою віддалені асоціації, що виникають у людини, тим вищим є рівень її творчих можливостей.

Гештальт-підхід виходить із того, що творче мислення – це і не логічні, покрокові дії, і не розрізнені асоціації, а лише визначене реструктурування цілісної ситуації. У межах цього підходу найвідомішою є теорія М. Вертгеймера (Вертгеймер, 1987), головна думка якої полягає в тому, що «продуктивне мислення вимагає переструктурування проблеми».

Слід звернути окрему увагу на підхід, який орієнтується на уявлення людини про поетапне формування пізнавальних функцій (він отримав назву «*покрокового підходу*»). Зокрема, представник цього підходу Е. К. Стаквезе (Стаквезе, 1976) звернув увагу на схожість між етапами

розвитку розумових здібностей і творчими здобутками особистості.

На особливу увагу заслуговує *інтегрований підхід*, у межах якого французький математик Ж. Адамар (Адамар, 1970) виокремив чотири етапи в творчому акті: підготовку, інкубацію, осяяння і перевірку прийнятого рішення. Періоди інкубації та осяяння – підсвідомі, на їх рівні відбуваються різноманітні поєднання ідей, здебільшого випадковим чином. Учений підкреслює, що навіть останній етап – перевірка прийнятого рішення – здійснюється на підсвідомому рівні психіки, адже «підсвідомий розум відбирає найкорисніші та ціннісні засади, орієнтуючись, передусім, на критерій краси».

У межах інтегрованого підходу до так званих змішаних теорій відноситься теорія Х. Грубера (Грубер, 1988), який вважає, що творче звернення – результат свідомої цілеспрямованої дії, а підсвідомі процеси ніяким чином не відіграють вирішальної ролі. Сам процес відкриття не зводиться до становлення однієї-єдиної асоціації (як вважає, зокрема, С. Меднік (Меднік, 1969)), він є значно тривалішим і поступовим.

Вивчаючи особистісні особливості креативів, П. Вайнцвайг (Вайнцвайг, 1990) досліджував процеси творчого пошуку студентів. Учений визначає такі якості креативної особистості: самоконтроль, співчуття, гармонія, ідеалізм, стресостійкість, спостережливість, оптимізм тощо. Отже, П. Вайнцвайг (Вайнцвайг, 1990) визначає креативність загалом як «найвищу з людських функцій, що ґрунтується на свободі волі й уяви... Креативність ніби «вивільняє» особистість від жалю і незробленого в минулому. Люди народжені для творчості, і це – їх багатство, право й основа долі. Креативність – це відродження, вічне джерело молодості; вона надає свіжості, оригінальності та значущості всьому, чим ми займаємося, про що думаємо і що відчуваємо... До самих звичайних, буденних справ ми можемо поставитися з душею, творчо, і це принесе нам радість і задоволення...»

Кожним творчим виявом ми розвиваємо Силу Особистості, для якої доступними є креативні механізми створення нового».

Спираючись на аналіз наукової літератури щодо особливостей сприйняття та розуміння школярами поезії (Михальчук & Івашкевич, 2012; Михальчук & Івашкевич, 2013), а також, ураховуючи концепції Л. А. Онуфрієвої (Онуфрієва, 2014), Н. О. Михальчук (Михальчук, 2007) щодо творчої діяльності як взаємодії, що призводить до розвитку; І. В. Ващенко та Л. А. Онуфрієвої (Ващенко & Онуфрієва, 2018), що «особистість завжди потенційно є активною і вирішує, які характеристики й об'єктивні умови ситуації зробити власними ресурсами. Застосування цілісного підходу до розуміння психологічної природи копінг-стратегій передбачає врахування передумов їх формування: вплив особистості та специфіки ситуації, яку особистість суб'єктивно сприймає і у якій відбувається її емоційно напружена діяльність, і в процесі якої відбуваються зміни особистості» (Ващенко & Онуфрієва, 2018), нами виокремлено дві групи психологічних механізмів, що стосуються діяльності підлітків із поетичними творами (Яцюрик, 2014).

І група. Механізми взаємодії з творами мистецтва. До цієї групи належать:

1.1. Механізм креативної рефлексії. Процес креативної рефлексії мистецьких творів характеризується виходом за межі знань, які з самого початку має учень. Креативна рефлексія спонукає особистість до відмови від стереотипних способів мислення, до конструювання нових знань, які відображають не лише експліцитний та імпліцитний зміст твору мистецтва, що сприймається (у візуальному, слуховому й інших планах), а й життєвий досвід учня. Згадані нові знання можуть знайти вихід у створенні авторського продукту, який може бути пред'явлений іншим людям.

1.2. Механізм імпресії передбачає первинне усвідомлення твору мистецтва, здатність особистості сприймати

образ загалом, розуміти як експліцитні, так й імпліцитні зв'язки його складових. Розшифрувати смисл означає за буквральним значенням слів побачити все багатство можливих сенсів. Механізм імпресії допомагає індивіду рухатися від явного смислу до смислу імпліцитного, знайти завдяки цьому глибокий задум автора поетичного твору.

1.3. Механізм ретенції – здатність створювати новий об'єкт за допомогою синтетичних єдностей, коли на рівні свідомості утримуються певні елементи, і людина зберігає актуальність перших, поки аналізуються другі. Цей механізм дає змогу подолати культурну віддаленість, дистанцію, яка відокремлює читача від поетичного тексту. Читач має ніби поставити текст на один рівень із собою, включити смисл цього тексту в своє власне розуміння.

1.4. Механізм протенції – зберігання в пам'яті сприйнятих образів та очікування сприймання інших. Під час інтерпретації поетичного твору сконструйований читачем світ текстових подій, вступаючи у взаємодію з внутрішнім світом читача, змінює його. Інтерпретація сприяє створенню нової життєвої позиції читача, формуванню його саморозуміння.

1.5. Механізм актуалізації – оригінальне уявлення певного об'єкта у візуальному, слуховому тощо планах і вербальна чи невербальна його презентація в іншому образі, в тому числі – у формі авторського поетичного повідомлення.

II група. Механізми взаємодії з поетичними творами. Ці механізми є специфічними для поезії, а ступінь володіння ними залежить від культури роботи учня з поетичною формою. До цієї групи ми відносимо:

2.1. Механізм силабічної симетрії, який актуалізує здатність людини сприймати єдність поетичних строф (силабічні метри, вертикальне римування, ізосилабізм тощо) як естетичну цінність.

2.2. Механізм звукового асоціювання – базується на аналізі звукових асоціацій, їх типів тощо, розумінні рими

та, на основі цього, – усвідомленні смислу поетичного твору.

Цей механізм безпосередньо пов'язаний із розумінням екзотичних рим, естетична цінність яких пов'язана з: 1) непередбачуваністю складових їх звукових послідовностей; 2) рідкістю або низькочастотністю хоча б одного зі слів, що римуються; 3) формальною або смисловою різнорідністю, або навіть несумісністю рифмантів.

Так, механізм звукового асоціювання допомагає зрозуміти смисл екзотичних рим таких типів:

1. Рідкісні слова з рідкісними, нехарактерними для певної мови кінцівками:

Я сливочного не имею, фисташковое всё распродал...

Ах, граждане, да неужели вы требуете крем-брюле?

Пора популяризировать изыски, утончиться вкусам народа,

На улицу специй кухонь, огимнив эксцесс в *вирелэ!*

И. Северянин. Мороженое из сирени!

2. Рідкісні, низькочастотні, а тому не завжди і не для всіх зрозумілі слова зі звичайними, високочастотними кінцівками:

Из золотонных чаш заложник скорби

Лил чёрный яд. А ныне черплет *чары*

Медвяных солнц кристаллом *ясногранным*.

Садился гордый на треножник скорби

В литом венце... Но царственной *тиары*

Венок заветный на челе *избранном!*

В. Иванов

Ще Арістотель помітив, що так звані глоси (з грец. – «архаїзм», «діалектизм») – рідкісні, малозрозумілі слова – роблять мову, з одного боку, менш ясною, а з іншого – більш незвичайною, оригінальною та «благородною» [16].

В живые чаши этих *роз*,

Как в ароматные *слезницы*,

И на закате дня, и с выходом *денницы*,

Заря хоронит тайну *слёз*.

В. Бенедиктов

До цього ж типу відносимо також індивідуально-авторські неологізми, неологічні або рідкісні, узуально мертві словоформи зі звичайними, високочастотними кінцівками: *любовей-Вове* (В. В. Маяковський).

3. Звичайні, високочастотні слова з рідкісними, несподіваними кінцівками:

Небосвод – цельным основан.

Океан – скопище *брызг*?!

Без примет. Верно – особый –

Весь. Любовь – связь, а не *сыск*.

М. Цветаева

Рими, в основі яких лежать або глоси, або унікальні словесні кінцівки, або глоси з унікальними кінцівками, визначаються як екзотичні.

4. Слова, віддалені одне від одного за такими двома параметрами:

4.1. Семантично або тематично:

...Дальше!.. Вопли толп; радио с *небоскрёба*...

Дальше!.. Жизнь воль; Марс в союз; враг с планет. –

И... Вновь у башни троянской (*из гроба!*)

Старцев спор, выдать Елену иль нет.

В. Брюсов

4.2. Формально, зокрема:

4.2.1. Різномовні, що створюють іронічний ефект:

На тонях вод, закованных в гранит,

Он создан был безумным *Демургом*.

Вон конь его и змей между копыт:

Конь змею – «сгинь!», а змей в ответ: «*resurgam*».

М. Волошин. Петербург

4.2.2. Граматично різномовні. Граматично контрастні рими мають, на відміну від однорідних, ефект новизни, який відсутній, якщо для римування використовуються «слова однієї частини мови»:

Когда на площадях и в тишине *келейной*

Мы сходим медленно с ума,

Холодного и чистого *рейнвейна*

Предложит нам жестокая зима.

О. Мандельштам

4.2.3. Різномірні номінативні одиниці, що зустрічаються у випадку римування слова з «поєднанням двох або більше слів» у так званих музичних або складових римах:

Господа поэты, неужели не наскучили

пажи, дворцы, любовь, сирени *куст вам?*

Если такие, как вы, творцы –

мне плевать на всякое *искусство*.

В. Маяковский

Складова рима обов'язково дає яскравий ефект новизни, несподіваності та навіть обманутого очікування. Зазвичай, її складовими типами є: а) жіноча: *почты – то, что* (Б. Пастернак); б) дактилічна: *та ли я – талия* (Д. Мінаєв), в) *окно ли я – магнолия* (В. В. Маяковський). Набагато рідше зустрічаємо гіпердактилічну мозаїчну риму: *вымытые – вы, мы, ты, я* (Г. А. Шенгелі).

Вырываясь с моря, из-за *почты*,

Ветер прёт на ощупь, как слепой,

К повороту, несмотря на *то, что*

Тотчас же сшибается с толпой.

Б. Пастернак. Лейтенант Шмидт

2.3. Механізм ритмічної амбівалентності. Цей механізм створює варіативність акцентної інтерпретації, що зосереджує увагу читача на глибинному авторському смислі, адже ритмічна амбівалентність мовлення закладена в таких особливостях лексики: 1) у можливості появи побічних наголосів – *красота* (анапест) і *красота* (амфімакр); 2) у варіативності: а) лексичного наголосу – *девица* (дактиль) і *девица* (амфібрахій), *манит* (ямб) і *манит* (хорей), *наголо* (дактиль) і *наголо* (анапест); б) побічних наголосів – *горизонтальный* (ямб) і *горизонтальный* (хоридактиль). Ритмічна інтерпретація віршованої мови відбувається з урахуванням цих самих особливостей. Останні слід урахувати у процесі аналізу вірша, адже в більшості випадків

поетичний текст створює можливості як для ритмічних різночитань, так і смислових, тоді як ритмічна амбівалентність акцентує увагу читача на повному, авторському смислі, що унеможлиблює різноманітність інтерпретацій.

2.4. Механізм семантичного вираження має на увазі отримання номінативною одиницею або семантичною структурою певних конотацій під впливом типових умов її вживання в поетичному мовленні та формальних зв'язків між лексичними одиницями.

Зокрема, метричні конотації ритму (від англ. *metrical connotations*) впливають не лише на смисл, але й на стиль; у цьому випадку можна, мабуть, говорити про стилістичне зараження метра або розміру. У віршовому трактаті Горация «Послание к Писонам об искусстве поэзии» («*De arte poetica*») читаємо:

Если описанный ритм соблюдать соответственно стилю
Я не могу, не учён, почему же мне зваться поэтом?

Перевод А. В. Артюшкова

Ямб традиційно використовується в сатирі й комедії. У техніці вільного ямба написані драма «Маскарад» М. Ю. Лермонтова, сатирична комедія «Горе от ума» О. С. Грибоедова:

Лиза (одна)

Ушёл. Ах! от господ подалей; [9 складів]

У них беды себе на всякий час готовь, [12 складів]

Минуй нас пуще всех печалей [9 складів]

И барский гнев, и барская любовь. [10 складів]

Стилістична історія зазначеного метра сягає грецької Античності, зокрема поезії Архілога, який вважається засновником не лише ямбічної сатири, але і ямбічної поезії загалом: «Архілог надав ямбічному ритму досить розвиненої форми, що висунула на перший план його скептичний зміст, який, на відміну від сатирично-героїчних трохеїв, уміщує досить різкі, чітко виражені елементи. Звідси пішов звичай характеризувати ямбічний ритм як «лайливий». Марій Вікторін пише: «І Архілог лютує цим метром

проти Лікамба (не дотримався обіцянки видати за нього свою дочку Необулу і запропонував взамін неї старшу, дуже некрасиву сестру)». «Лють» Архілога була відома ще з давнини. Горацій каже, що «лють озброїла Архілога власним ямбом». Із численних епіграм «Палатинської антології» можна навести такий приклад: «Це – могила Архілога, муза якого, що пестить, призвела до біснуючих ямбів». Аполлінарій Сідоній також говорить про «дикі ямби» Архілога. Ямб – узагалі ритм особистої інвективи. Горацій називає ямби «сповненими звинувачення», Катулл – «сворими», а Аполлінарій Сідоній – «неприборканими».

Наведемо приклади в'їдливих ямбів Архілога, що згадуються О. Ф. Лосєвим:

Что в голову забрал ты, батюшка Ликамб?
Кто разума лишил тебя?
Умён ты был когда-то. Нынче ж в городе
Ты служишь всем посмешищем.

Переказ свідчить, що епіграми Архілога, отрута яких поєднує «жовч собаки і жало бджоли», довели і самого Лікамба, і його дочок до самогубства. Архілог же першим застосував ямб у байках:

Есть вот какая басенка:
Вошли однажды меж собой в содружество
Лисица и Орёл...

Асоціативне навантаження вміщують також і строфічні схеми. Так, онегінська строфа щільно пов'язана з розповіддю; у формі сонета, який «завжди серйозний і ніколи не пишеться для забави», «виражаються думки і почуття загальнолюдського значення».

На думку П. Стока (Сток, 1994), «у звучанні кожного розміру є щось, що від природи має те чи інше змістове забарвлення, тобто між метром і змістом є органічний зв'язок». У іншій своїй роботі, констатуючи, що «між формою вірша і темою (або настроєм) є якийсь органічний зв'язок», учений уточнює: «Насправді зв'язок між формою і темою дійсно є, але цей зв'язок – не органічний, а історичний»,

тобто виникає внаслідок асоціювання ритмічної структури з якимось певним текстом або групою текстів.

Висновки

Виходячи з результатів нашого дослідження, нами було виокремлено особистісні кореляти креативності у підлітковому віці:

– цілісність, синтетичність, свіжість, самостійність сприйняття, спрямованість на розв’язання проблеми або завдання; висока чутливість до субсенсорних подразників, здатність сприймати неточності, відхилення, незвичайність і унікальність властивостей об’єкта; здатність помічати головне, бачити те, що ще навіть потенційно не виявилось; вміння у процесі сприйняття звільнитися від фіксованого настановлення;

– неабияка ерудиція, зумовлена спрямованістю інтересів, і висока «забудькуватість» стосовно «звичайних» для життя фактів; здатність легко вловлювати головне і швидко забувати другорядне, здатність до створення асоціацій, неабияке запам’ятовування багатозначних ідей, підтекстів;

– особлива емоційність людини, яскравість і жвавість її уяви, незвичайність у сприйнятті об’єктів, високий ступінь фантастичності й образності (з віком спостерігається зрушення образної креативності в сферу абстрактної, наукової тощо);

– швидкість, гнучкість, оригінальність мислення, його дивергентність;

– інтуїція, вигадка, передбачення; фантазія, скептицизм, критичність, високий ступінь активності в мисленнєвій діяльності (для реалізації креативності потрібна інтелектуальна ініціатива, але сама по собі креативність зовсім не обов’язкова для здійснення інтелектуальної діяльності з простими об’єктами);

– висока емоційна збудливість, радість, пристрасність, наявність стеничних емоцій, прагнення до доміну-

вання, ризику, тяжіння до незалежності, порушення порядку, зняття почуття страху, фрустрації;

– особистісні характеристики креативів: відхилення від шаблону в поведінці, оригінальність, ініціативність, завзятість, самовідданість, неабияка енергійність, винахідливість, прямота суджень, чесність, безпосередність, спритність, незалежність, лабільність, внутрішня зрілість, критичність, скептицизм, сміливість, мужність, упевненість у невизначеності та хаосі, здатність до алегоричності, метафоричності, двозначності, наголошення на значущості свого «Я», висока самооцінка, гордість;

– мотиваційні особливості креативів: прагнення до участі в процесі творчості, до ознайомлення з фактами і новою інформацією, до відкриттів, до встановлення закономірностей, узагальнень, до духовного зростання, до співпраці, до самовираження і самоствердження, захопленість змістом пізнавальної діяльності, здатність до аналізу і синтезу, бажання іноді подовгу залишатися на самоті, «заглиблюватись у свої думки», прагнення до розвитку естетичних почуттів.

Найпродуктивнішими серед креативів виявляються більш активні суб'єкти, агресивні в захисті свого «Я», здатні до організаторства і співробітництва, які досить адекватно визначають цінність явищ, подій, швидко та правильно на них реагують, легко змінюють свою поведінку й експериментують, а також відмовляються від власних нерезультативних ідей, швидко орієнтуються в дійсності.

Література

- Адамар Ж. Исследование психологии процесса изобретения в области математики. Москва : Педагогика, 1970. 152 с.
- Вайнцвайг П. Десять заповедей творческой личности. Москва : Прогресс, 1990. 187 с.
- Ващенко І. В., Онуфрієва Л. А. Концептуальні межі поняття копінг-стратегій особистості у психології. *Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені*

- Г. С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2018. Вип. 41. С. 228–239. DOI 10.32626/2227-6246.2018-41.228–239.
- Вертгеймер М. Продуктивное мышление. Москва : Прогресс, 1987. 336 с.
- Жабицкая Л. Г. Воображение в восприятии художественной литературы. *Советская педагогика*. 1971. № 10. С. 81–88.
- Маслоу А. Самоактуализация личности и образования. Донецк, 1994. 452 с.
- Михальчук Н. О., Івашкевич Е. Е. Специфіка трансформації образу кентавра в однойменному романі Джона Апдайка. *Актуальні проблеми філології та методики викладання гуманітарних дисциплін: Зб. наук. праць «Наукові записки РДГУ»*. Рівне : РДГУ, 2012. С. 3–9.
- Михальчук Н. О., Івашкевич Е. З. Текстуальна очевидність і оповідна структура роману «Нічні охоронці» Алана Мура та Дейва Гіббонса. *Актуальні проблеми філології та методики викладання гуманітарних дисциплін: Зб. наук. праць «Наукові записки РДГУ»*. Рівне : РДГУ, 2013. С. 76–83.
- Михальчук Н. О. Роль механізму прогнозування в розумінні школярами літературних творів на уроках англійської мови. *Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / За ред. С. Д. Максименка*. Київ : ГНОЗІС, 2007. Т. 9, вип. 3. С. 266–274.
- Моляко В. А. Творческая конструкторология (пролегомены). Киев : «Освита Украины», 2007. 388 с.
- Онуфрієва Л. А. Professional self-appraisal at the professional formation of future socioeconomic specialists' personality. *Проблеми сучасної психології: Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої*. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2014. Вип. 26. С. 456–467.
- Роджерс К. Творчество как усиление себя. *Вопросы психологии*. 1990. № 1. С. 134–168.
- Щедровицкий Г. П. Коммуникация, деятельность, рефлексия. Исследование рече-мыслительной деятельности. Алма-Ата, 1974. С. 19–28.
- Яцюрник А. О. Психологічні чинники розвитку креативності підлітків в діяльності з читання поетичних творів: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ : Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2014. 305 с.
- Barron, F. (1969). Creative person and creative process. Holt : Rinehart and Winston. 212 p.

- Gruber, H. (1988). Inching our way up Mount Olympus: the evolving systems approach to creative thinking. In ed. R. Sternberg: *The nature of creativity*. Cambridge. 243 p.
- Guilford, J. P. (1967). *Measurement of creativity. Exploration in creativity*. New-York. P. 281–287.
- Kubie, L. S. (1958). *Neurotic distortion of the creative process*. University of Kansas Press. P. 34.
- May, R. (1975). *The courage to create*. New-York. P. 217–227.
- Mednich, S. A. (1969). The associative basis of the creative process. *Psychological Review*, 2, 220–232.
- Rose, G. (1992). *The power of form: A psychoanalytic approach to aesthetic form*. Madison : International University Press. 262 p.
- Starkweather, E. K. (1976). *Creativity research instruments designed for use with preschool children. Assessing creative growth: the 1-st test-book*. A. M. Biondi, S. J. Parties (Eds.). Buffalo, New-York : Creative Education Foundation. P. 79–90.
- Stokes, P. (1994). Creativity and psychopathology. *British Journal of Psychiatry*, 165, 555–556.

References

- Adamar, Zh. (1970). *Issledovanie psihologii processa izobretenija v oblasti matematiki [Study of the psychology of the process of invention in the field of mathematics]*. Moskva : Pedagogika [in Russian].
- Weinzweig, P. (1990). *Desjat' zapovedej tvorcheskoj lichnosti [Ten Commandments of a Creative Person]*. Moskva : Progress [in Russian].
- Vashchenko, I. V., & Onufrieva, L. A. (2018). Kontseptualni mezhi poniatia kopinh-stratehii osobystosti u psykhologii [Conceptual boundaries of the concept of coping strategies of personality in psychology]. S. D. Maksymenko, L. A. Onufrieva (Eds.). *Problemy suchasnoi psykholohii: Zbirnyk naukovukh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiiienka, Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy – Problems of Modern Psychology: Collection of research papers of Kamianets-Podilskyyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 41, 228–239. Kamianets-Podilskyyi : Aksioma. DOI 10.32626/2227-6246.2018-41.228–239 [in Ukrainian].
- Wertheimer, M. (1987). *Produktivnoe myshlenie [Productive thinking]*. Moskva : Progress [in Russian].
- Zhabickaja, L. G. (1971). Voobrazhenie v vosprijatii hudozhestvennoj literatury [Imagination in the perception of fiction]. *Sovetskaja pedagogika – Soviet pedagogy*, 10, 81–88 [in Russian].

- Maslow, A. (1994). *Samoaktualizacija lichnosti i obrazovaniya [Self-actualization of a person and education]*. Donetsk [in Russian].
- Moljako, V. A. (2007). *Tvorcheskaja konstruktologija (prolegomeny) [Creative constructology (prolegomena)]*. Kiev : «Osvita Ukrainy» [in Russian].
- Mykhalchuk, N. O., & Ivashkevych, E. E. (2012). Spetsyfika transformatsii obrazu kentavra v odnoimennomu romani Dzhona Apdaika [The specificity of transformation of the image of the Centaur in the novel written by John Updike]. *Aktualni problemy filologii ta metodyky vykladannia humanitarnykh dystsyplin: Zb. nauk. prats «Naukovi zapysky RDHU» – Scientific notes of RSUH: Actual problems of philology and teaching methods of the humanities*. Rivne : RDHU, 3–9 [in Ukrainian].
- Mykhalchuk, N. O., & Ivashkevych, E. Z. (2013). Tekstualna ochevydnist i opovidna struktura romanu «Nichni okhorontsi» Alana Mura ta Deiva Hibbonsa [The textual evidence and narrative structure of the novel «Watchmen» by Alan Moore and Dave Gibbons]. *Aktualni problemy filologii ta metodyky vykladannia humanitarnykh dystsyplin: Zb. nauk. prats «Naukovi zapysky RDHU» – Scientific notes of RSUH: Actual problems of philology and teaching methods of the humanities*. Rivne : RDHU, 76–83 [in Ukrainian].
- Mykhalchuk, N. O. (2007). Rol mekhanizmu prohozuvannia v rozuminni shkoliaramy literaturnykh tvoriv na urokakh anhliiskoi movy [The role of the mechanism of prediction in understanding fiction by students at the English lessons]. S. D. Maksymenko (Ed.). *Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy «Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii» – Collection of research papers of G.S. Kostiuk Institute of Psychology of NAPS of Ukraine «Problems of general and pedagogical psychology»*, 9, 3, 266–274. Kyiv : HNOZIS [in Ukrainian].
- Onufrieva, L. A. (2014). Professional self-appraisal at the professional formation of future socioeconomic specialists' personality. S. D. Maksymenko, L. A. Onufrieva (Eds.). *Problemy suchasnoi psykholohii: Zb. nauk. prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka, Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy – Problems of Modern Psychology: Collection of research papers of the Kamianets-Podilskiyi Ivan Ohienko National University, G. S. Kostiuk Institute of Psychology of NAPS of Ukraine*, 26, 456–467. Kamianets-Podilskiyi : Aksioma [in Ukrainian].
- Rogers, C. (1990). Tvorchestvo kak usilenie sebja [Creativity as an enhancement of oneself]. *Voprosy psihologii – Questions on psychology*, 1, 134–168 [in Russian].
- Shchedrovickij, G. P. (1974). *Kommunikacija, dejatel'nost', refleksija. Issledovanie reche-myslitel'noj dejatel'nosti [Communication, activity]*

- ity, reflection. *The study of speech and thought activity*]. Alma-Ata, 19–28 [in Russian].
- Yatsiuryk, A. O. (2014). *Psychologichni chynnyky rozvytku kreatyvnosti pidlitkiv v diialnosti z chytannia poetychnykh tvoriv* [Psychological factors of the development of teenagers' creativity in the activity of reading poetry]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv : Instytut psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
- Barron, F. (1969). *Creative person and creative process*. Holt : Rinehart and Winston.
- Gruber, H. (1988). Inching our way up Mount Olympus: the evolving systems approach to creative thinking. In ed. R. Sternberg: *The nature of creativity*. Cambridge.
- Guilford, J. P. (1967). *Measurement of creativity. Exploration in creativity*. New-York.
- Kubie, L. S. (1958). *Neurotic distortion of the creative process*. University of Kansas Press.
- May, R. (1975). *The courage to create*. New-York.
- Mednich, S. A. (1969). The associative basis of the creative process. *Psychological Review*, 2, 220–232.
- Rose, G. (1992). *The power of form: A psychoanalytic approach to aesthetic form*. Madison : International University Press.
- Starkweather, E. K. (1976). *Creativity research instruments designed for use with preschool children. Assessing creative growth: the 1-st test-book*. A. M. Biondi, S. J. Parties (Eds.). Buffalo, New-York : Creative Education Foundation.
- Stokes, P. (1994). Creativity and psychopathology. *British Journal of Psychiatry*, 165, 555–556.

Рудзевич Ірина, Яцюрік Алла. Особистісні кореляти креативності у підлітковому віці

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано поняття «творчість» у наукових концепціях і теоріях. Окреслено зміст підходів щодо визначення сутності творчості. Виокремлено психологічні механізми, що стосуються діяльності підлітків із поетичними творами.

Виходячи з результатів нашого дослідження, виокремлено особистісні кореляти креативності у підлітковому віці. До першої групи корелятів віднесені: цілісність, синтетичність, свіжість, самостійність сприйняття, спрямованість на розв'язання проблеми або завдання;

висока чутливість до субсенсорних подразників, здатність сприймати неточності, відхилення, незвичайність і унікальність властивостей об'єкта; здатність помічати головне, бачити те, що ще навіть потенційно не виявилось; вміння у процесі сприйняття звільнятися від фіксованого настановлення.

Друга група корелятивів уміщує такі, як: неабияка ерудиція, зумовлена спрямованістю інтересів, і висока «забудькуватість» стосовно «звичайних» для життя фактів; здатність легко вловлювати головне і швидко забувати другорядне, здатність до створення асоціацій, неабияке запам'ятовування багатозначних ідей, підтекстів; особлива емоційність людини, яскравість і жвавість її уяви, незвичайність у сприйнятті об'єктів, високий ступінь фантастичності й образності (з віком спостерігається зрушення образної креативності у сферу абстрактної, наукової тощо); швидкість, гнучкість, оригінальність мислення, його дивергентність; інтуїція, вигадка, передбачення; фантазія, скептицизм, критичність, високий ступінь активності в мисленнєвій діяльності (для реалізації креативності потрібна інтелектуальна ініціатива, але сама по собі креативність зовсім не обов'язкова для здійснення інтелектуальної діяльності з простими об'єктами); висока емоційна збудливість, радість, пристрасність, наявність стеничних емоцій, прагнення до домінування, ризику, тяжіння до незалежності, порушення порядку, зняття почуття страху, фрустрації.

Третя група корелятивів включає такі особистісні характеристики креативів, як: відхилення від шаблону в поведінці, оригінальність, ініціативність, завзятість, самовідданість, неабияка енергійність, винахідливість, прямота суджень, чесність, безпосередність, спритність, незалежність, лабільність, внутрішня зрілість, критичність, скептицизм, сміливість, мужність, упевненість у невизначеності та хаосі, здатність до алегоричності, метафоричності, двозначності, наголошення на значущості свого «Я», висока самооцінка, гордість; мотиваційні особливості креативів: прагнення до участі в процесі творчості, до ознайомлення з фактами і новою інформацією, до відкриттів, до встановлення закономірностей, узагальнень, до духовного зростання, до співпраці, до самовираження і самоствердження, захопленість змістом пізнавальної діяльності, здатність до аналізу і синтезу, бажання іноді подовгу залишатися на самоті, «заглиблюватись у свої думки», прагнення до розвитку естетичних почуттів.

Ключові слова: творчість, особистісні кореляти креативності, цілісність, синтетичність, свіжість, самостійність сприйняття, еру-

диція, швидкість, гнучкість, оригінальність мислення, дивергентність мислення, інтуїція, вигадка, передбачення, фантазія, скептицизм, критичність.

Рудзевич Ирина, Яцюрик Алла. Личностные корреляты креативности в подростковом возрасте

АННОТАЦИЯ

В статье дан анализ понятия «творчество» в научных концепциях и теориях. Определено содержание подходов к сущности творчества. Выделены психологические механизмы, касающиеся деятельности подростков с поэтическими произведениями.

Исходя из результатов исследования, выделено личностные корреляты креативности в подростковом возрасте. К первой группе коррелятов отнесены: целостность, синтетичность, свежесть, самостоятельность восприятия, направленность на решение проблемы или задачи; высокая чувствительность к субсенсорным раздражителям, способность воспринимать неточности, отклонения, необычность и уникальность свойств объекта; способность замечать главное, видеть то, что еще потенциально не существует; умение в процессе восприятия освобождаться от фиксированных наставлений.

Вторая группа коррелятов содержит такие, как: эрудиция, обусловленная направленностью интересов, высокий уровень «забычивости» в отношении «обычных» для жизни фактов; способность легко улавливать главное и быстро забывать второстепенное, способность к созданию ассоциаций, хорошо развитая способность к запоминанию многозначных идей, подтекстов; особая эмоциональность человека, яркость и живость его воображения, необычность в восприятии объектов, высокая степень фантастичности и образности (с возрастом наблюдается сдвиг образной креативности в область абстрактной, научной); скорость, гибкость, оригинальность мышления, его дивергентность; интуиция, выдумка, способность к предсказаниям; фантазия, скептицизм, критичность, высокая степень активности в мыслительной деятельности (для реализации креативности необходимой является интеллектуальная инициатива, но сама по себе креативность совсем не обязательна для осуществления интеллектуальной деятельности с простыми объектами), высокая эмоциональная возбудимость, радость, страстность, наличие стенических

эмоций, стремление к доминированию, риску, тяготение к независимости, нарушению порядка, снятие чувства страха, фрустрации.

Третья группа коррелятов включает такие личностные характеристики креативов, как: отклонение от шаблона в поведении, оригинальность, инициативность, упорство, самоотверженность, изрядная энергичность, изобретательность, прямота суждений, честность, непосредственность, ловкость, независимость, лабильность, внутренняя зрелость, критичность, скептицизм, смелость, мужество, уверенность в неопределенности и хаосе, способность к аллегоричности, метафоричности, двусмысленности, подчеркивание значимости своего «Я», высокая самооценка, гордость; мотивационные особенности креативов: стремление к участию в процессе творчества, к ознакомлению с фактами и новой информацией, к открытиям, к установлению закономерностей, обобщений, к духовному росту, к сотрудничеству, к самовыражению и самоутверждению, увлеченность содержанием познавательной деятельности, способность к анализу и синтезу, желание иногда подолгу оставаться в одиночестве, «углубляться в свои мысли», стремление к развитию эстетических чувств.

Ключевые слова: творчество, личностные корреляты креативности, целостность, синтетичность, свежесть, самостоятельность восприятия, эрудиция, скорость, гибкость, оригинальность мышления, дивергентность мышления, интуиция, выдумка, предсказание, фантазия, скептицизм, критичность.